

Валерија Јанићијевић¹

*Универзитет у Београду, Факултет за образовање
учитеља и васпитача, Београд, Србија*

МАНИФЕСТ О ЧИТАЊУ
И ПОТРЕБА ЗА ПРИХВАТАЊЕМ:
РОМАНИ ЈАСМИНКЕ ПЕТРОВИЋ
У РАЗРЕДНОЈ НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ
– као сећање на књижевну педагогију
професора Александра Јовановића –

Сажетак: Први део рада посвећен је улози професора Александра Јовановића у тумачењу књижевности. Професоров допринос разредној настави књижевности био је инспирација за његове студенте и сараднике. Други део рада говори о романима Јасминке Петровић у разредној настави књижевности: *Од читања се распе* део је програма наставе и учења за трећи разред, а *О думећу и срећи* за четврти разред. Иако су кратко у програмима, оба романа су радо читана међу ученицима млађег школског узраста. Разлози уласка дела Јасминке Петровић у ученичку лектуру су двоструки. Програми треба да укључују и савремене ауторе које време није потврдило, али чија су дела препозната као естетски вредна и блиска сензибилитету данашњег детета. Са друге стране, програмом одређен избор лектуре има шири значај: изградњу и чување етичких вредности, развијање љубави према читању, васпитавање укуса. Посебно је важно што књижевност код деце интензивно развија емпатију. Ови романи управо то и чине: својеврсни су манифести читања и позивају на разумевање и прихватање различитости међу децом. У раду ће бити расветљена ова два идејна слоја романа. Анализом методичке апара-

¹ valerija.janicijevic@uf.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0001-7252-7731>

туре у читанкама биће утврђено у којој мери и како се обликују теме које покрећу дела Јасминке Петровић.

Кључне речи: Александар Јовановић, разредна настава књижевности, Јасминка Петровић, *Од читања се расте, О душењу и срећи*, наставни програм, лектира, емпатија, читање из задовољства.

Простори књижевности, а нарочито наставе књижевности, суочавају младе читаоце и проучаваоце на академским студијама са бројним дилемама, питањима и недоумицама. За оног ко познаје не само књижевност, већ традицију, културу, уметност, образовање и наставни процес уопште, одговори се најчешће проналазе у самом тексту, чију ће сложеност и дубину добар тумач готово са лакоћом расветлити. Тако је „Песма о цвету” Бранка Миљковића повезала врсног тумача и професора књижевности Александра Јовановића и једну студенткињу на завршној години студија Учитељског факултета. Песма за децу и њена могућа интерпретација у настави, у тренутку сустицаја искусне мудрости и младалачке радозналости, заинтересовале су писца ових редова за наставу књижевности на млађем школском узрасту и постале повод за даље стручно усавршавање, док су професора Јовановића окренуле и ка методици разредне наставе књижевности. У овој научној области он је затим оставио драгоцен траг и показао како текст истински може образовати и васпитавати најмлађе читаоце.²

Тумачења једине песме за децу Бранка Миљковића у тадашњим читанкама осликавала су бројне странпутице у разредној настави књижевности. Наоко једноставна, Миљковићева песма изазовна је за тумачење. Зато је важно да се при конкретном суочавању са модерном песмом младим читаоцима отворе простори за сва њена сложена значења. Мајстор у отварању ових простора био је, у многим од својих текстова, управо професор Јовановић. Припремајући се за обраду песме на часу, била сам суочена са извесним разилажењем њене природе и методичких усмерења у уџбеницима. Питала сам се како о овом тексту разговарати са

² Професор је касније истицао да је неминовно да се велики професори књижевности занимају, бар пред крај своје каријере, за читања њеног предавања у школи. Као пример је наводио Богдана Поповића, нашег знаменитог теоретичара и естетичара књижевности, који се сматра и зачетником методике наставе књижевности, али и свог савременика кога је изузетно поштовао, професора Новицу Петковића. Од Петковића би тражио да на њему препознатљив начин („то је врло једноставно”) одреди поједине књижевнотеоријске појмове онако као би их било добро представљати и најмлађим ученицима.

ученицима трећег разреда основне школе. Како им песму приближити, а не ићи за оним што се очекује у књижевности за децу и тако читава у значења конкретног текста, односно како на примеру једне песме *Њредавајши књижевности*. Тадашњи професор на предмету *Методика наставе српској језика и књижевности* Вук Милатовић, свестан да песма и њено значење нису у сагласју са питањима у методичкој апаратури ни у његовој читанци за трећи разред, крајње несебично и без сујете, упутио ме је на професора Александра Јовановића, уз напомену да ће „он сигурно знати у чему је проблем са овом песмом”. Тако је и било. А „Песма о цвету” ће постати један од главних илустративних примера на предавањима професора Јовановића за студенте Учитељског факултета, у његовим обраћањима на семинарима за учитеље и вероучитеље, као и у различитим приликама када би хтео да укаже на предрасуде у наставном тумачењу књижевности, са једне стране, и њену праву природу, са друге.

Разговор о овој песми са професором и указивање на правце њеног тумачења били су полазно место и мог интересовања за наставу књижевности. Ту се пробудила жеља за откривањем путева и начина како разредна настава књижевности може бити интересантна, изазовна и другачија. Временом су се наметале друге теме или методичке замке које су се односиле на проблеме читања, лектире, оцењивања у настави књижевности, на дефинисање књижевних појмова за млађи школски узраст, а све те теме постајале су и теме интересовања професора Јовановића, који је у свом раду увек на првом месту био истински ментор и путовођа младим људима. Подигавши и однеговавши Катедру за српски језик, књижевност и методику наставе српског језика и књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду пренео је свима нама свест о значају језика, књижевности и културе у опстанку једног народа, као и свест о значају наставничког позива. Учио нас је важности наставе књижевности, њеног *Њредавања* у најбољем смислу те речи – када своје знање предајете другом да га предаје даље – увек уз напомену *да доброј наставника књижевности нема без Њредавачкој ероса*. Страст према књижевности и страст у њеном разјашњавању у настави јасно се видела на предавањима професора Јовановића и остала је путоказ у раду оних које је у стручном смислу иза себе оставио. Својим примером потврдивши да нема добре наставе књижевности без доброг наставника, јер „кад се забораве све реченице неке књиге или речи са предавања, сећаћемо се да смо волели једну књигу или професора” (Пенго и др. 2000: 24).

Текст који следи мали је допринос одговору на питање како *и*редавати књижевности и настао је у част професора Александра Јовановића. Проговара о питањима која су га дубоко интересовала: о важности читања, о неговању читалачке културе код ученика, о тумачењу књижевног текста у настави и његовом методичком обликовању у читанкама, а поврх свега о томе како нас књижевност чини бољим људима.³

*
**

Романи Јасминке Петровић се појављују у тренутку у коме је јасно да није једноставно изградити код ученика потребу за читањем лепе књижевности и када такозвана *криза читања* постаје не само наша већ и глобална друштвена тема. По својој тематици и специфичном језику и стилу они се приближавају укусу и потребама најмлађих и младих читалаца, а стиче се утисак да је њихова основна мисија управо популаризација читања, што и сама ауторка истиче као своје основно опредељење, на чему брижно ради кроз сталну комуникацију са децом, кроз посете школама, библиотекама и различитим читалачким манифестацијама. Може се рећи да је досадашњи књижевни опус Јасминке Петровић својеврсни манифест посвећенчитању и читалачкој култури. Са два романа *Од читања се расте* (трећи разред) и *О дуи мейу и срећи* (четврти разред), ауторка је започела пут школског писца у разредној настави књижевности. Романи су постали део наставног програма 2019. године, први као текст који се *чита у наставцима*,⁴ а други као део такозване *домаће лектиуре*. Иако су веома кратко у програмима, оба романа су веома лепо прихваћена и радо читана међу ученицима млађег школског узраста. Разлози уласка ових дела у програм су разнолики, а првенствено их треба тражити у податку да је реч о изразито савременом ствараоцу. Осим канонских писаца и дела, у ученичку лектуру треба уводити и ауторе које деца, на пример, могу срести на Сајму књига, са којима могу попричати и који им књигу могу потписати. То свакако нису аутори које

³ Рад је настао за потребе овог зборника. Један његов део је у међувремену објављен под насловом „Манифест о читању и потреба за прихватањем: романи Јасминке Петровић у програмима за разредну наставу књижевности”, *Детињство*, год. L, бр. 2, 2024, 98–111. Овде се доноси у интегралном облику.

⁴ Програм наставе и учења за млађи школски узраст предвиђа у сваком разреду обимније дело (поема, бајка или кратки роман) које се *чита у наставцима*, тачније делови се читају и обрађују на неколико узастопних часова.

је време потврдило, али је препозната естетска вредност њихових дела и писање блиско сензибилитету савременог детета.⁵ Богаћење наставног програма делима савремених писаца није ништа необично. Строго гледано, то је ширење канона, а суштина канона и јесте у томе да је он истовремено и стабилна и променљива категорија. Остаје, наравно, да се види колико ће се оваква дела и аутори задржати у програмима наставе и учења, односно колико и како ће бити потврђени у будућем духу времена и његових културних и образовних потреба.⁶ Јер једна од одлика књижевних дела, било да су у канону или да тек у канон улазе, јесте њихова способност преживљавања. Тако ће се и за дела Јасминке Петровић видети да ли могу да трају, односно хоће ли успети да пруже одговоре у различитим временским и културним ситуацијама, и хоће ли у њима настављати да постављају питања. Уколико то не чине, она су, једноставно речено, мртва и то је крајња потврда (или оспоравање) њиховог истинског и дубљег уметничког квалитета. То је уједно природа наставних програма: да се са већом или мањом смелошћу мењају.

Читање и емпатија

Кратак роман *Од читања се расте* настаје на идеји популаризације читања код деце, док се роман *О дуимейу и срећи* готово наставља на први уколико читање сагледамо и у контексту развоја емпатије. За оба можемо рећи да су друштвено ангажовани, идеолошки засновани и да ничу на важним и актуелним темама – на проблему читања, прихватања другачијег од себе, инклузије и превазилажења насиља међу децом. Узроке насиља код деце склони смо да тражимо у медијима или на друштвеним мрежама које га на разне начине промовишу, да тражимо одговорност у понашању одраслих, у недостатку времена које би требало посветити деци, али чини се да нисмо спремни да чињеницу данашње

⁵ Видети: *Тако стоје ствари*, Интервју Александар Јерков 10. 4. 2018, <https://youtu.be/P5h-zjsLRm8>.

⁶ У наше наставне програме улазила су дела убрзо након објављивања и задржала се у њима више од шездесет година, до најновијих програма, усвајаних између 2017. и 2019. године, или су и данас део лектуре. То је пример са романима Бранка Ђопића *Орлови рано леће* и *Доживљаји Николетине Бурсаћа*. Занимљива је чињеница да су оба поменута романа преточена у филм. Књига *О дуимейу и срећи* Јасминке Петровић је преобликована у филм *Злоћење*. Можда је и то један од добрих начина деловања на читалачку публику. Филм ученике може мотивисати да прочитају књигу, али и обрнуто, књига их може подстаћи да погледају филм.

кризе читања везујемо за пораст насиља, а можда је кључ управо у томе, јер насиље произилази из недостатка емпатије, из немогућности да се сагледају потребе и осећања другог. А ако нас нечему „учи” књижевност, учи нас да схватамо и разумемо свет, себе у свету и друге у њему – она нас избацује из скучености сопствене перспективе и отвара простор за дубље преиспитивање и себе и других. Гледано тако, јасно је зашто су баш ова савремена књижевна дела ушла у школску лектуру и због чега је корисно да ту и остану. О ширем друштвеном значају целокупне наставе српског језика и књижевности проговарају и сами наставни програми, у којима се подвлачи да ова настава јача национални и културни идентитет ученика кроз упознавање наше књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа, а даље се наглашава да се њоме:

код ученика развија љубав према читању, гради осећај за лепо и вредно, васпитава укус. Читање тражи време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Кроз читање књижевноуметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о различитим догађајима у тексту. Посебно је важно што књижевност код деце интензивно развија емпатију тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другог и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова (*Правилник* 2018: 51).

Овако издвојеним циљем истиче се повезаност књижевности и културе и способност књижевног дела да развија и снажи емпатију код ученика. Управо у неговању и изграђивању читалачке културе и радозналости, као и у развијању саосећања и подстицања на прихватање и разумевање различитости, треба тражити основна тежишта у вођењу ученика кроз читање и тумачење романа Јасминке Петровић у трећем и четвртом разреду.

Сва ова становишта посебно добијају на значају ако се има у виду промењена улога књиге у животу ученика, измењен однос према настави књижевности, као и свеприсутан проблем читања и разумевања прочитаног у основној школи (Марковић 2010; Крњић и др. 2011; Павловић Бабић / Бауцал 2010; Јеркин 2012). О томе и делимично о разлозима оваквог стања читамо у следећим редовима:

У судару са модерном културом, коју доноси нагли технолошки напредак човечанства, а првенствено мас-медији и информатика, књига, а с њом заједно и све остало што чини традиционалну културу, губи битку и има све мањи значај у културном животу људи. Опсењени облицима модерне културе, који често не траже њихов духовни напор, али га ничим и не опле-

мењују, већ га својом испразношћу осиромашују, многи према књизи испољавају презир и ниподаштавање. То се данас дешава и у школи. Тако се ученици односе према школској лектури. То постаје, у великој мери, општи друштвени однос према књизи и традиционалним културним вредностима у целини. Такав однос према књизи и читању одавно се назива криза читања (Илић и др. 2007: 5).

Последице најбоље можемо видети када сагледамо улогу књижевности у животу сваког појединца, о чему је много писано у научној литератури, а постало је већ и опште место. О томе је писао Богдан Поповић у својим познатим есејима пре више од сто година, а његове речи су веома живе и данас. У њима видимо да је имао велику веру у моћ књижевности управо због њене сложене природе.⁷ Разматрајући улогу књижевности, имао је на уму њено, условно речено, уже и шире деловање. Уже се огледало у развоју естетског промишљања књижевности и уметничких дела уопште, а шире у моралном васпитању, које обухвата целог човека: „Она утиче на срце, даје племенитија осећања, буди благородније жудње, и ако ништа више [...] бар усађује клицу у човеку, која ће у добром земљишту и под добрим условима избити, успевати, развити се, и уродити одличним плодом” (Поповић 2001: 8). Наглашавао је да књижевност богата наше искуство, да нас усмерава у поступањима, чини да се усавршавамо, сазревамо и постајемо бољи но што јесмо. Да од свих особина човекових посебно гради и снажи осетљивост и „моћ симпатије”, односно емпатију. Она је, по Богдану Поповићу, врхунска особина – изузетна јер побеђује себичну, саможиву и нагонску природу човекову, стварајући културног, цивилизованог и осећајног човека:

Књижевност уопште васпитава људску осетљивост том својом осећајном страном. Услуга једна, господо, од неоцењиве вредности. Данас, код многих људи, осетљивост, моћ симпатије, нису још довољно развијене; хоћу да кажем да још нису дошле до степена на коме дају сву корист која се од њих може ишчекивати. У свакидашњем животу, који је пун борбе, пун себичности и немилостивог такмичења, човек нема увек прилике да негује увек своје срце, нежна осећања и симпатичне емоције. [...] Међутим, то су особине које на крају треба да превладају; ако ишта, оне има да реше данашње дисонанце у хармоничан акорд, и да донесу са собом културу, цивилизацију [...] Отуда све што помаже да се те особине одгаје и појачају важно је више од свега; и књижевност на једном од првих места (Поповић 2001: 8).

⁷ О есејима Богдана Поповића „О књижевности”, „О васпитању укуса” и „Теорија *pedagog*” у којима разматра значај књижевности у животу сваког човека, али исто тако и значај наставе књижевности, видети више у Јанићијевић 2017: 127–137.

Сличне ставове налазимо и у текстовима савремених аутора. Тако, на пример, Нил Гејмен у популарном тексту „Зашто наша будућност зависи од библиотека, читања и сањарења” говори да читајући добијамо прилику да осетимо ствари, посетимо места и светове које иначе никако не бисмо спознали и кад се вратимо властитом свету, увек будемо донекле измењени. Да читање само по себи доноси задовољство и да гради саосећање:

Проза је нешто што градите од 30 слова и знакова интерпункције, и ви, сами, користећи машту стварате свет и људе и гледате кроз њихове очи. [...] Учите да је свако други такође „ја”. Постајете неко други, а када се вратите у свој свет, бићете мало промењени. Саосећањем се људи прилагођавају животу у групи пошто нам дозвољава да функционишемо као нешто више од себичне индивидуе (Гејмен 2013).

Иако је временска дистанца између ова два аутора велика, они о утицају књижевности на сваког човека проговарају готово идентично, истичући снажан утицај књижевности на духовни и емоционални раст појединца. Читање води ка ширењу доживљаја света и алтруизму, ка способности да се разуме и заволи све што нисам ја, ка уживљавању у свет и осећања другог. „Како било која књига коју читате није о вама, већ о неком другом, можете искусити напоре и успехе ликова. Ако се са њима повежете, да видите ствари са њихове тачке гледишта, а истовремено имате дистанцу јер то видите из безбедности своје собе” (Аревалло Мелвил 2024). Марија Николајева пише о емпатији и идентитету у фикцији за младе. Наводи да је емпатија неопходна друштвена вештина, еволутивно условљена, као и да когнитивна психологија истиче важност отелотворења емоција, а оно може бити подстакнуто и фикцијом, односно омогућено посредством књижевних текстова и тако доступно читаоцима. Ово запажање се посебно односи на књижевност за децу и омладину, јер док се од одраслих очекује да у одређеном смислу савладају своје емоције, за децу је природно да их изражавају без инхибиција (Николајева 2014). Када деца читају приче, пружа им се прилика да их разумеју из перспективе ликова. Уколико читање замислимо као игру играња улога у којој деца уче да сагледају свет кроз туђе очи, онда им таква игра и таква улога омогућавају да развијају поштовање и разумевање према искуствима других. Траба охрабрити децу да заиста уђу у ципеле различитих ликова и замолити их да размишљају о другоме уместо о себи. Подстичући децу да размишљају из туђе перспективе,

тражимо од њих да се запитају како се осећају, шта им је потребно, како одређена понашања и ситуације на њих утичу (Борба 2017).

Важност читања и изграђивања љубави према читању, васпитавање људске осетљивости, као и снажење саосећајности према другоме у првом су плану и романа Јасминке Петровић предвиђених за обраду у млађим разредима основне школе.

Романи Јасминке Петровић у програмима за млађи школски узраст

1. Манифест о читању: *Од чишања се расије*

Роман *Од чишања се расије* управо проговара о важности читања, али и самом фабулом, са девојчицом Тамаром у средишту, и својим стилским и формалним обликовањем, читање подстиче. Књиге Јасминке Петровић иначе и у погледу форме охрабрују најмлађе у читању, јер су штампане крупним словима, имају мноштво илустрација, често су издељене у кратка поглавља, писане јасним и сажетим реченицама. Такав је и кратки роман за почетно читање (како га сама ауторка одређује) *Од чишања се расије*,⁸ који је издељен на осам глава по данима у недељи, од прве „Понедељак” до осме „Опет понедељак”. Роман је писан у првом лицу, из позиције главне јунакиње која иде у први разред. Уводном реченицом млади читаоци су одмах усмерени на основну тематику, као и на јасно емоционално одређење девојчице, које их изненађује: „Ја не волим да читам и пишем” (Петровић 2022: 5). Позиција искрености исказана на повлашћеном месту романа, у његовој првој реченици, има двоструку функцију: да се наметне сродност коју ће млади читалац препознати у ставу главне јунакиње, и да се, истовремено, укаже на проблем опадања потребе за читањем у добу чији смо савременици. У средишту романа је девојчица која не воли и не жели да учи да чита и пише, док су на другој страни њени родитељи који јој прилазе онако како то деци иначе не одговара, уз сталне придике и наметање онога што је пожељно понашање. Родитељи не постижу оно што желе, а кључна фигура у Тама-

⁸ Баш зато би права позиција овог романа у наставним програмима била други разред основне школе. Разлог се огледа у томе што је ово узраст када се усавшава техника читања, када се снажи сигурност у читању и вештина читања уопште. А то је и корак даље у мотивисању за читање конкретних књижевних текстова. Тек када је дете оснажено као читалац који може да савлада написано и разуме прочитано, спремно је да истински улази у свет књижевности.

рином животу и процесу преображаја постаје деда из комшилука. Су-срет Тамаре и деде приказан је у трећем поглављу романа, у среду према времену радње. Он је безимени јунак, али значајно наглашен курзивираним заменицом *онај*: „На клупи испред зграде седи *онај* деда и храни голубове” (Петровић 2022: 21). Појављивање деде у животу девојчице Тамаре помаже јој да победи себе. Лик деде подсећа на ликове помагача из бајковне традиције који пристижу у помоћ јунаку у савладавању препрека и постизању циља. Управо попут бајке, и овде деда при првом сусрету о Тамари већ све зна. Док листа новине, он јасно усмерава разговор на девојчицину болну тему:

- А да ли хоћеш да ми прочиташ нешто из новина? Заборавио сам наочаре.
- Жао ми је, али ја сам неписмена.
- И боље. Лакше ће ти бити у животу. Ко много чита, много се секира.
- А зашто?
- Стално би да мења и поправља нешто, а то је тешко.
- Зашто је то тешко?
- Људи не воле промене.
- А зашто не воле промене?
- Плаше се.
- А чега се плаше?
- Да ће их нове идеје појести, баш као што је вук појео баку и Црвенкапу.

Штета што *онај* деда није у мом разреду. Био би ми најбољи друг. Овако морам да се дружим са Василисом (Петровић 2022: 22–24).

У приказаном дијалогу треба посебно сагледати дедину реакцију на Тамарине речи да не уме да чита. Она је важна јер интригира јунакињу будући да је супротна од онога што јој уобичајено говоре одрасли код куће и у школи, те се Тамара даље упушта у разговор са њим. Из дединих одговора на питања која му девојчица поставља видимо да се овај јунак приближава и прилагођава природи детета. У дечјој је природи да се опиру ономе што им је наметнуто споља, те је дедин одговор да не мора знати да чита дубоко подстицајан за дете. Тамара од деде добија одговор на свако „зашто” које постави, још даље, деда на њена питања одговара тако да управо иницира даља потпитања. Дедин стрпљив и нетипичан приступ представља путоказ којим се дете води кроз промене, а овај поступак је радикално супротан приступу који према Тамари имају родитељи, нестрпљиви и заузети да одговоре на њену радозналост. Већ након првог сусрета са девојчицом, деда задобија њено поверење јер из

разговора који воде Тамара закључује да је он разуме и поштује. Овај одрасли јунак у свету књижевности за децу инспирише јунакињу тако да она сама открива захваљујући подстицајима које јој пружа, а кључни подстицај је опосум по имену Хајди.

У књизи је занимљиво што се иницијација детета у свет књижевности дешава баш преко оног средства које се у данашњем друштву и култури супротставља читању, односно представља претпостављени узрок због кога су деца одвојена од књиге, а то је компјутер. Јасминка Петровић управо компјутер узима као средство помоћу којег Тамара улази у свет писане речи и почиње да учи слова. На овом месту видимо поигравање са предрасудама савременог доба и својеврстан одговор на изазове модерних времена, јер нам увођењем компјутера поручује да уколико се технологија употреби на прави начин, може само донети добробит. Ово повлађивање духу времена има сврху у окретању детета ономе што је у модерном времену маргинализовано. Сличну тенденцију одговора на актуелне ставове у овом роману Јасминка Петровић показује увођењем класика књижевности за децу, романа *Хајги* који је Тамарина прва књига. То је значајно због увреженог мишљења да деца не воле да читају класике и да им је тешко приближити такву литературу, а самим тим и школску лектуру која обилује делима класичне књижевности. Овакви ставови иду ка томе да је лектира анахрона, да није конципована у складу са децјим сензибилитетом, те да одбија младе од читања. Свему томе се опире кратки роман *Од чиињања се расије* јер су два кључна средства за улазак девојчице у свет књижевности управо компјутер и дело класичне књижевности за децу.

Важно је поменути да Јасминка Петровић лику Тамаре супротставља девојчицу Василису која је, у духу савременог тренутка, опседнута спољашњим, у чему је подстиче и мајка коју не занима ни читање ни писање, већ „емисија *Девојчице и дијагеме*” (Петровић 2022: 25). Критички однос Тамаре према другарици из разреда и њеним усмерењима показује да ова јунакиња није незаинтересована за образовање, већ да је дете којем недостаје смислена и подстицајна комуникација са одраслима. Тамара чезне за односом који ће одговорити на њене потребе, бројна питања и радозналост, због чега након познанства са дедом и закључује да би јој управо он био најбољи друг да је у њеном разреду. После првих кратких разговора са њим девојчица предузима кораке након којих ће коначно научити да чита и, још важније, након којих ће читати са радошћу.

Опонентност родитеља и деде у овом роману заправо показује супротстављеност унутрашњег и спољашњег приступа, у чему се огледа и основна тенденција поетике Јасминке Петровић – да оно што је спољашње претвара у унутарње, али не под видом досетке, као Хорацијев „горак лек у слаткој обланди”, већ она полази од ширег, антрополошког плана. Роман *Од чишања се расије*, као и друга дела Јасминке Петровић, у први план истиче људску, а не идеолошку димензију онога о чему проговара. Ова књига је непретенциозан манифест читања за најмлађе. Иако је у основи једноставна, она је усложњена, завијена, вишеструко заснована у приказу свакодневног породичног живота, статуса детета које има отпор према читању и учењу, а које показује висок степен самосталности (жели само да иде у школу), родитељских пребацивања за то ко је крив за дететов неуспех, а све смештено у савремени тренутак. С друге стране, то је прича са ликом старца баш као из бајке о којем не знамо готово ништа, осим да је у функцији помагача, а његова питања су у функцији чаробних предмета у бајкама. Помоћ се овде не састоји у нечему спољашњем – да се пређе пут или да се заустави потеря или да се јунак заштити од злих сила, већ је моћ ових питања у подстицању радозналости и преображају главне јунакиње. Такође, поједини односи су овде изглобљени из реалности и тако стварају један простор за бајку: готово је немогуће да постоји дете које иде у школу и не познаје слова. Док се на крају књиге читање изједначава са растом, са животом самим.

О функцији спољашњег (који примењују Тамарини родитељи, са уобичајеним паролама и речима *ајде, мораш, како друја деца...*) и унутарњег мотивисања (којем је склон деда) деце проговара и сама ауторка поводом романа *Од чишања се расије*:

Идеја ми је била да прикажем два начина мотивисања деце за читање – спољашњи и унутрашњи. Родитељи су узнемирени, да не кажем успаничени, што њихова ћерка Тамара одбија да научи слова. Врше на њу притисак и тако је све више одбијају од читања. Насупрот њима је деда, комшија из зграде, који девојчици не поставља читање као циљ, већ као средство. Уз његову подршку Тамара учи да чита, а све у жељи да сазна каква је то животињица опосум Хајди. Читање не само да повећава речник, подстиче радозналост и развија машту, већ јача самопоуздање, самодисциплину и одговорност. Од једног незаинтересованог, поспаног и тврдоглавог детета, Тамара постаје весела, задовољна и све сигурнија у себе (Петровић 2018).

Сагледавање методичке апаратуре у читанкама и радним свескама поводом романа *Од чишања се расије* показује на који начин аутори уџбеника усмеравају интерпретацију овог дела на часу, јер методички апа-

рат неминовно упућује учитеље ка сазнајним, естетским и васпитним вредностима књижевног текста који се на часу обрађује. Формалне карактеристике романа Јасминке Петровић и његов невелик обим доведле су до одређених забуна у конциповању методичке апаратуре јер се од девет одобрених читанки које су сагледане за потребе овог истраживања у седам о овом делу говори неутрално, без одређења књижевне врсте, у једној се роман *Од чийања се расіе* одређује као прича или приповетка и само у једној читанци као кратак роман. Аутори највећег броја читанки који књижевну врсту не именују, односно говоре да је реч о књижевном тексту или причи, строго се придржавају књижевних појмова прописаних програмом, али то не мора увек бити основни путоказ. Никако не би било погрешно у методичком апарату читанке за трећи разред увести појам романа као пропратни елемент самог дела које се обрађује.

Као што је сиромашна методичка апаратура опасност и за уџбеник и за наставу, тако ни преобимни методички апарат не може допринети квалитетном часу. Овакву тенденцију можемо видети у неколико читанки чија је методичка апаратура поводом романа Јасминке Петровић у толикој мери оптерећена задацима, питањима, дијаграмима да готово гуши сам књижевни текст. Што је дело савременије и динамичније, богатије идиомима, фразама, речима које се користе у савременом говору, то је и методички апарат разноврснији јер се не односи само на радњу и репродуктивна питања већ и на разумевање и тумачења језика у књижевности. Будући да су у роману *Од чийања се расіе* поступци јунака занимљиви и подстицајни, дедина неуобичајени, неминовно су у методичкој апаратури задаци усмерени на поступке ликова, али су и бројна питања оријентисана ка емоционалном свету и реакцијама детета јер су управо ови елементи транспарентни у самом делу. У читанкама се могу приметити добро конципована питања, врло мотивишућа и разноврсна, али се у неким уџбеницима уочава пренаглашена тенденција аутора у показивању креативности, што је произвело супротност у односу на оно што је функција методичке апаратуре. Проблем је што се већина тих занимљивих и добро осмишљених задатака готово искључиво креће у просторима основног разумевања текста и његовог језика: *Шіа је самостіалності? Шіа каже деда, ко су кукавице? Шіа значи кад је неко намћор? Објасни како се йонаша кукавица, а како намћор? Шіа значи кад Тамарина мама каже: Не видим више ни белу мачку? Шіа значи кад деда каже: Инйерней је добар слуга а лош йосйодар? Зашіо је деда рекао да ће је йроіласіи краљицом свих кула у ваздуху? За коіа кажемо да*

иради куле у ваздуху? Са друге стране, питања која иду ка пунијем тумачењу, откривању основних идеја текста, разумевању његовог наслова и промишљању о значају књиге и читања уопште се ни не јављају у већини уџбеника. Тамо где се то чини дато је тек једно питање: *Зашићо се од чићања расије?* Или, у другој читанци: *Како је Тамара њорасла од чићања?* Једно питање неће помоћи ученицима да довољно размисле и говоре о ономе о чему би требало највише на овим часовима. Истовремено, групе питања о важности књига код појединих издавача тешко да прате мотивисаност и радозналост које изазива сам роман Јасминке Петровић: *Да ли си члан неке библиотеке? Која је њрва књића коју си њозајмио/њозајмила из библиотеке? Ко њи је њрејоручио баш њу књију? Да ли разјовараш са неким о књићама које њрочићаш? Са ким? Ко ме њи њрејоручујеш књије за чићање?* Односно: *Које су њоруке ове књије? Шћа мислиш, како би изледао свети који не зна за слова, за књије и за чићање књића?* Сми-сао методичке апаратуре јесте управо да искористи оно најважније што дело нуди и да подстиче дискусију о томе на часу. Да траг који сам текст оставља буде након интерпретације само наглашенији и дубљи, а не поништен неинспиративним задацима.

Управо се то дешава ако се у већини читанки и радних свезака инсистира на питањима која су у нашој наставној пракси из непознатих разлога пренаглашена, често једина и од дела до дела увек иста, а тиме крајње формализована. То су налози у којима се од ученика тражи да наброје ликове и њихове особине, одреде место и време радње, тему и редослед догађаја, као и *њоруку* текста. Све и ако се овакви задаци организују у виду дијаграма или концентричних кругова у којима се пише, а не класичног простора за писање, то неће помоћи. Ово нас даље води до још једног важног проблема и готово тренда у настави књижевности данас, а то је превише писања. Разредна настава књижевности првенствено треба да буде усмерена на читање, уживање у књижевном делу, разговор о тексту и поводом текста, без оптерећивања ученика обимним писањем. Штета је када једно овакво дело савремене књижевности за децу, које неминовно ученике подстиче на разговор, исказивање утисака и емоција, има толико задатака који траже писмене одговоре од ученика.

Занимљиво је истаћи и моменат који показује на који начин питања у методичкој апаратури могу значење књижевног текста или неких његових делова одвести у сасвим погрешном смеру. Такво је питање: *Шћа деда мисли о њисменим људима?* Сама формулација овог питања није до-

бра јер упућује на то да деда заиста мисли оно што говори, а не да је реч о ироничним исказима. Ученике би требало на интуитивном нивоу увести у природу ироније, те питања концептовати на следећи начин: *Шта деда говори о њисменим људима, а шта заиста мисли? На основу чега закључујеш шта деда заиста мисли о читању и књијама?*

2. Потреба за прихватањем: *О дуимеџу и срећи*

Јасминка Петровић у својим романима разматра важне културолошке феномене и они су често недвосмислено друштвено ангажовани. То је случај и са романом *О дуимеџу и срећи* који је у програму за четврти разред основне школе и који проговара о инклузији. И у овом роману, типично за савремену дечју књижевност, проговара приповедач дете из сопствене перспективе, што омогућава бољу комуникацију читалаца са књижевним текстом јер је на овај начин успостављено двоструко разумевање. Интеракција између детета читаоца, с једне стране, и детета приповедача, са друге, израђена је на сродном погледу на свет и одрасле, те је рецепција књижевног текста лакша јер он кореспондира са сензибилитетом савременог детета. Главни јунак овог романа је Јован, дечак рођен са церебралном парализом. Овај дечак би имао све услове за срећно детињство, будући да живи у хармоничној породици која му је у потпуности посвећена (за разлику од Милице, која накнадно улази у Јованов живот, а долази из дисфункционалне породице разведених родитеља који нису у добрим односима). Као да на овај начин ауторка указује и на то да нико у животу не добија све, односно да је ускраћеност, у различитим облицима, константа одрастања. Ипак, читалац већ у првим реченицама романа сазнаје како Јован сагледава себе и како је његова самоперцепција одређена погледом других који га доживљавају искључиво посредством његовог инвалидитета. На самом почетку романа млади приповедач говори да „неки људи баш немају среће. Ево на пример ја”, а убрзо спознајемо да управо предрасуде и неразумевање околине онемогућавају дечака у нормалном и квалитетном животу. Јована самог надилази његов хендикеп у очима других, за његове вршњаке инвалидитет иде испред самог Јована и у целости одређује његов идентитет.

На првом месту роман проговара о потреби за прихватањем, о разумевању од стране другог, саосећању према другачијем, односно о емпатији. Врло је занимљиво да се буђење емпатије, односно јављање првих

позитивних реакција вршњака према Јовану, одиграва у тренутку када он испред свог одељења чита причу коју је написао. Јован по наговору свог антропоморфизованог пријатеља Дугмета, за које се везује у болничким условима, почиње да пише песме и приче и, чини се не случајно, по налогу учитељице чита једну од својих прича пред одељењем. Дечак ова прича изазива аплауз, бодрење и врло је знаковито што Јасминка Петровић промену вршњака према детету са инвалидитетом везује за моменат стваралаштва и уживања у причи. Упознавање деце из одељења са Јовановим стваралаштвом представља преломни тренутак за промену односа и доживљавања дечака који је другачији од осталих. То је иницијални моменат својеврсног колективног освешћења након којег Јован више није сагледан само и једино кроз инвалидитет. У складу са тиме, роман Јасминке Петровић од тог тренутка постаје и роман о сазревању, јер буђење емпатије, стваралаштво и социјалне везе, посебно дружење са Милицом и Душаном, оснажују Јована да надвлада страхове и промени самоперцепцију. Тренутак дечаковог првог читања приче пред разредом обележен је осећањем стида, иако добија подршку, аплауз и бодрење, јер се изненада нашао у потпуно неочекиваној ситуацији, која му је до тада била непозната, међутим, како време пролази, како снажи и сазрева, стид који се јавља у наступу пред другима се смањује, да би при крају романа у свечаној сали читао један од својих радова и у тој улози се осећао добро, јер, како сам истиче, уз њега су били пријатељи.

Јасминка Петровић указује на дубоку потребу човека да буде прихваћен, на улогу социјалних веза и интеракција у доживљавању самога себе. Усамљеност и изолованост јунака на почетку овог романа узрокује страхове, стид, срамоту и тугу, док нови људи и нове околности у Јовановом животу битно утичу на његову аутоперцепцију. Промена позиције у друштву кореспондентна је измењеној слици јунака према самоме себи и физичком недостатку који више не одређује превасходно његов идентитет. Дугме одиграва важну улогу у животу јунака овог романа не само зато што постаје његов антропоморфизовани пријатељ који му улива снагу и сигурност него га и наговара да пише, а управо стваралаштво дечаку отвара пут ка прихватању. Улога књижевног стварања у роману Јасминке Петровић постаје двоструко конструктивна. Са једне стране, литература коју јунак ствара унутар романа постаје средство иницијације код Јована и буђења емпатије код вршњака, док, са друге стране, сами реципијенти романа *О дујмејџу и срећи*, дакле деца читаоци, спознају далекосежни значај прихватања различитости. Може се

приметити да и главни јунак романа поседује висок степен саосећања према другима. О томе сведочи прича коју пише о имагинарној болници која мирише на руже а тај мирис лечи децу која ту бораве. Мирис ружа чини да сва деца оздраве и за један дан напуштају болницу. Простор имагинације у којој јунак проговара указује на његово саосећање према деци која су болесна, он зна и разуме колико је излечење за болесног важно, те тако његова машта конструише простор у којем помаже другоме да за свега један дан превазиђе тескобу и болест.

Роман *О дујмеџу и срећи* усмерен је ка превладавању себичности, нетрпељивости и неразумевања, те грађењу љубави према другоме и саосећања према ономе ко је другачији од нас. Ово је, попут већине других дела ауторке, ангажован роман јер у одређеном смислу проговара о идеолошким ставовима. Проза Јасминке Петровић, међутим, сведочи о начину на који права књижевност надилази идеологију чак и када су њени елементи уграђени у сам текст. Књижевно дело може бити прихваћено само уколико је естетски вредно, а дела Јасминке Петровић су радо читана и од стране читалаца уопште, као и од стране ученика у неколико претходних година када ова ауторка постаје део школске лектире, што се показује као изузетно важан корак јер лектира треба да прати укус и афинитете савременог детета.

За потребе овог истраживања анализирано је осам одобрених читанки за четврти разред основне школе, за школску 2023/2024. годину. Од осам уџбеника, у три не постоји одломак из романа, као ни упућивање на читање романа у целини или истраживачки задаци који би ученике мотивисали на читање дела, али и усмерили пажњу на битна места у радњи и приповедачке поступке. У осталих пет читанки дата су три различита одломка: почетак романа дат је у две читанке, поглавље које се односи на долазак Милице у ново одељење издвојено је у две, а део романа у ком је донета Јованова прича „О храбрости” дат је у једном уџбенику. Из овог пописа мањег броја поглавља, често истих, произилазе бројна питања. Једно од њих, важно за целокупну наставу књижевности и методику наставе књижевности, односи се на функцију одломка књижевног дела у читанкама, а које је програмом прописано за читање у целини у оквиру такозване *домаће лектиуре*. Пажљиво одабран одломак требало би да уведе ученике у радњу романа, да пробуди радозналост и мотивацију за читање дела у целини. Са друге стране, отворено је и питање зашто се у читанкама не обликују питања и задаци, у оквиру методичке апаратуре која би помогла ученицима у разумевању и тумачењу

целокупног дела, која би их водила кроз текст и усмеравала на битна места, већ су они увек ограничени искључиво на одломак који се доноси.⁹ Од пет читанки, у две се налази неколико реченица пре одломка које уводе ученике у радњу романа, тачније, представљају оно што се у методици наставе српског језика и књижевности зове *ужа локализација*. У остале три читанке које доносе одломак нема никаквог упућивања на роман, те се чини као да је то изолована прича. Уколико одломак, на пример, говори о доласку девојчице у ново одељење, а у апаратури се аутори држе строго конкретног одломка, онда нема простора да се осврну на проблем прихватања или било коју другу комплекснију тему. Уколико се на часу обрађује само један одломак, сужава се могућност проницања у суштину романа, односно читања у целини, разумевања и тумачења.

На први поглед може се учинити да је добар корак начињен у једној читанци кроз давање истраживачких задатака пре одломка из романа. Међутим, они су дати врло уопштено и могу се односити на било које најдуже прозно дело. Овакви и слични налози воде ка шаблонизовању у разредној настави књижевности и не упућују ученике да трагају за оним што романи Јасминке Петровић за овај узраст треба да открију читаоцима: лепоту читања, различиту природу детета и важност разумевања и поштовања те различитости. Наравно, увек постоји могућност да добар учитељ уочи вредност ових текстова и да их на часу тумачи у складу са њиховим естетским својствима. Али, аутори читанки би требало да методичком организацијом садржаја учине да читанка заиста буде добар водич у откривању књижевних вредности дела. Богат и разноврсни тематско-мотивски свет романа у настави тражи добро осмишљену методичку апаратуру која ће бити користан водич и истински путовођа у прихватању и тумачењу ове књижевне врсте.

⁹ Радне свеске различитих издавача које су део уџбениког комплета за наставу Српског језика и књижевности не морају строго пратити читанке. Због тога се дешава да имамо читанку која доноси одломак романа *О дуїмејџу и срећи* и одређену дидактичко-методичку апаратуру након текста, али не и питања у радној свесци. На другој страни су радне свеске у којима има питања о роману, али ни она попут задатака у читанци не излазе изван одломка. Штета је то за анализу самог романа, јер би се питањима у радној свесци која би се односила на роман у целини употпунила уџбеничка апаратура и подстакло даље разумевање и тумачење књижевног текста.

Строго гледано, сви овде изнети подаци из читанки и методичка за-пажања нису у најужем опсегу ове теме. Али, ако размишљамо о подсти-цању ученика на читање и изграђивању навике ка редовнијем читању најмлађих, онда одговорност није само на родитељима и наставницима него и на свима нама – на ауторима програма и уџбеника, методича-рима наставе књижевности и наставницима, те није сувишно запитати секакву атмосферу за развој читалачке културе градимо. Шта чинимо да преокренемо ситуацију? У којој мери користимо прописану лектиру да остваримо њен основи циљ: читање и уживање у читању? Забрињава један тренд у којем се аутори читанки не постављају према домаћој лек-тири као истинском делу програма и текстовима обавезним за читање и обраду. Након што је у претходно важећем програму укинут термин *до-маћа лектиира*, издавачке куће готово да престају са штампањем лектир-них комплета, а учитељи неретко изостављају читање збирки и романа, свдећи часове књижевности на обраду одломака. У овом истраживању видимо да се код неких аутора читанки чак и одломци заобилазе, што никако не постиче радозналост и читање, неке од најважнијих циљева наставе језика и књижевности у основној школи, можда најзначајнијем периоду за развој личности, када се деца сусрећу са логиком и лепотом матерњег језика и светом књижевних дела, уче се писмености у најши-рем смислу, изграђују свој национални и културни идентитет. Такође, у природу овог школског предмета уграђена је најдубља емпатија за друго(г) и најдубље разумевање културе (в. Јовановић 2015а: 9).

Два романа Јасминке Петровић на више начина сведоче о разлозима њиховог читања на млађем школском узрасту, вршећи низ важних уло-га. Они веома добро осликавају двоструку природу школских програма. Програм укључује у себе она дела која су вредна, али школски програм има и одређену друштвену функцију – изградњу, афирмисање и чување одређених колективних вредности.

Тематски оквир ових књига у суштини чини нешто што се намеће, али оне истовремено нуде сложенију слику света од идеологије чак и кад су идеолошки слојеви у њих уграђени. У обе су јасне идеолошке по-ставке, које треба да воде ка прихватању одређених вредности: потребе за читањем и потребе да се прихватају као равноправна деца која имају тешкоће у развоју. Међутим, стил писања Јасминке Петровић и естет-

ска вредност ових дела спољашње налоге претварају у унутарње. Она се крећу од идеолошког контекста ка књижевном усложњавању.

Уметност негује способност просуђивања и осетљивост, а оне могу и треба да буду изражене у изборима које чине грађани. То у извесној мери важи за све врсте уметности. Музика, плес, сликарство и вајарство, архитектура – све то игра улогу у обликовању нашег разумевања људи који нас окружују. Али у наставном програму који треба да нас оспособи да постанемо грађани света књижевност даје посебно велики допринос јер приказује специфичне околности и проблеме веома различитих људи (Нусбаум 2012: 248).

Управо је то особеност и ових текстова Јасминке Петровић, чија је јасна мисија да идеје које носе постану део бића сваког читаоца. Истовремено, свест о мисији не укида и нашу свест о тежини такве мисије у контексту времена у којој се она остварује.

ИЗВОРИ

Петровић 2018: Јасминка Петровић, Разлиставање, интервју са Јасминком Петровић (2. део), *MiniBookvica*, 18. октобар 2018, доступно на: <<http://mini.bookvica.net/intervju-jasminka-petrovic-2/>>, приступљено 15. 2. 2024.

Петровић 2021: Јасминка Петровић, *О дуи мейу и срећи*, Београд: Креативни центар.

Петровић 2022: Јасминка Петровић, *Од чииања се расије*, Београд: Креативни центар.

Правилник 2018: Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања. *Службени јласник Републике Србије – Просвејни јласник*, LXVII, 16.

Правилник 2019а: Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања. *Службени јласник Републике Србије – Просвејни јласник*, LXVIII, 5.

Правилник 2019б: Правилник о програму наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања. *Службени јласник Републике Србије – Просвејни јласник*, LXVIII, 11.

Читанке одобрене за коришћење у школској 2023/2024, за трећи и четврти разред издавачких кућа: Завод за уџбенике, Вулкан знање, Креативни центар, Нови Логос, Едука, Бигз школство, Klett, Фреска, Нова школа.

ЛИТЕРАТУРА

Аревало Мелвил 2024: Elena Arévalo Melville, "Developing empathy through books", *Booktrust. Getting children reading*. Leeds. Dostupno na: <<https://www.booktrust.org.uk/news-and-features/features/2024/march/developing-empathy-through-books/>>, приступљено 18. 03. 2024.

- Борба 2017:** Michele Borba, *Unselfie: Why empathetic kids succeed in our All-About-Me World*, New York City: Touchstone.
- Гејмен 2013:** Neil Gaiman, "Why our future depends on libraries, reading and daydreaming", *The Guardian*, London. Dostupno na: <<https://www.theguardian.com/books/2013/oct/15/neil-gaiman-future-libraries-reading-daydreaming>>, pristupljeno 16. 03. 2024.
- Илић и др. 2007:** Павле Илић, Оливера Гајић и Миланка Миљковић, *Криза читања – комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем*, Нови Сад: Градска библиотека Нови Сад.
- Јанићијевић 2016:** Валерија Јанићијевић, *Теорија књижевности у разредној настави*, Београд: Учитељски факултет.
- Јанићијевић 2017:** Валерија Јанићијевић, „Настава књижевности у есејима Богдана Поповића”, *Научни саставник славистица у Вукове дане 2/46*, Београд: Међународни славистички центар Београд, 127–137.
- Јеркин 2012:** Korina Jerkin, „Lektira našeg doba”, *Život i škola*, Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, 1, 113–133.
- Јовановић 2015а:** Александар Јовановић, „Српски језик и књижевност: наставни предмет, предмет идентитета и културе”, *Иновације у настави*, Београд: Учитељски факултет, XXVIII, 4, 9–12.
- Јовановић 2015б:** „Александар Јовановић, Бранко Ћопић, школски писац”, *Иновације у настави*, Београд: Учитељски факултет, XXVIII, 4, 70–75.
- Јовановић 2020:** Славица Јовановић, *Читанка за српски језик за трећи разред основне школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Крњић и др. 2011:** Зора Крњић, Ивана Степановић и Драгица Павловић Бабић, „Читалачке навике средњошколаца у Србији”, *Зборник истраживања за педагошка истраживања*, Београд: Институт за педагошка истраживања, 2, 266–282.
- Марковић 2012:** Снежана Марковић, „Новија истраживања читалачких интересовања и навика ученика разредне наставе”, у: *Књижевности за децу и омладину – наука и настава*, В. Јовановић, ур. Т. Росић, Јагодина: Факултет педагошких наука, 249–262.
- Николајева 2014:** Maria Nikolajeva, “Memory of the Present: Empathy and Identity in Young Adult Fiction”, *Narrative Works (Issues, Investigations & Interventions)*, St. Thomas University: Centre for Interdisciplinary Research on Narrative, Volume 4, Number 2, 86–107.
- Нусбаум 2012:** Marta Nusbaum, „Negovanje čovečnosti: klasična odbrana reforme u liberalnom obrazovanju”, prev. S. Glišić, *Reč*, Београд: Фабрика књига, 82, 28, 247–276.
- Павловић Бабић / Бауцац 2010:** Dragica Pavlović Babić i Aleksandar Baucal, „Čitalačka pismenost kao mera kvaliteta obrazovanja: procena na osnovu PISA 2009 podataka”, *Psihološka istraživanja*, Београд: Друштво psihologa Srbije, XIII, 2, 241–260.
- Пенго и др. 2000:** Бернар Пенго и Серж Дубровски, „Како предавати књижевност”, *Методика савремене наставе књижевности и српског језика*, Београд: Ученичка задруга ОШ „Милош Црњански”, 1, 15–24.
- Поповић 2001:** Богдан Поповић, „О књижевности”, у: *Књижевна теорија и естетика (Сабрана дела, књига IV)*, прир. И. Тартаља, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2001, 1–20.
- Станковић Шошо / Костић 2020:** Наташа Станковић Шошо и Маја Костић, *У својој речи, читанка за трећи разред основне школе*, Београд: Нови Логос.

Valerija Janićijević
University of Belgrade, Faculty of Education
Belgrade, Serbia

READING MANIFESTO AND THE NEED FOR ACCEPTANCE:
JASMINKA PETROVIĆ'S NOVELS IN GRADE SCHOOL LITERATURE
–as a memory of the literary pedagogy of Professor Aleksandar Jovanović –

Summary

The first part of the paper is dedicated to the role of Professor Aleksandar Jovanović in the interpretation of literature. His contribution to classroom teaching of literature was an inspiration for his students and associates. In the second part of the paper, we deal with the novels of Jasminka Petrović in classroom teaching of literature: *Od čitanja se raste / Reading makes you grow* is part of the teaching and learning program for the third grade and *O dugmetu i sreći / On a button and happiness* for the fourth grade. Even though both novels were relatively new to the teaching curriculum, they were gladly accepted and read by grade school students. There are two reasons these novels by Jasminka Petrović were added to the literature curriculum. First, she is a contemporary writer, and the curriculum should include newcomer authors whose work is of aesthetic value and appeals to the sensibility of today's children. Second, the reading pieces inside the literature program have a special purpose: to implement and preserve certain collective values, to enact love towards reading, to develop a sense of beauty, worth and taste. It is also important to note that literature helps children cultivate empathy, and these two novels are doing exactly that – they are one-of-a-kind reading manifestos and invite the readers to understand and accept the differences among children. This work will deal with these two integral ideas of the novels, while analyzing the methodical apparatus inside the reading novels will better explain how the themes in Jasminka Petrović's work are formed.

Keywords: Jasminka Petrović, *Od čitanja se raste*, *O dugmetu i sreći*, literature teaching, teaching curriculum, reading novels, empathy, reading for pleasure.